Atıf Bilgisi / Reference Information

Şar İşbilen, E. (2021). Antik Yunan Toplumunda Hetairaların Varlığı. *Journal of History School*, 52, 1620-1645.

ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA HETAİRALARIN VARLIĞI

Evren ŞAR İŞBİLEN¹

Öz

Hemen her toplumda fahişelik, kökleri çok eski tarihlere değin ulaşan bir iş koludur ve toplumların karakterine göre işlevi ve konumu farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda son derece katı şekilde kadınları baskılayan ve perde arkasında tutan Antik Yunan kültüründe de bu meslek grubunun pek çok sınıfa ayrılarak karşımıza çıkması şaşırtıcı değildir. Ancak yine de ‘hetairalık’ gibi farklı ve tanımlanması güç, statü anlamında bu mesleğe ait diğer gruplardan oldukça ileride, soylu kadınlardan çok daha özgür ve eğitilmiş bir sınıfın ortaya çıkışı dikkate değerdir. Ancak Antik Çağ’da hetairalık üzerine yapılan değerlendirmeler genellikle ünlü hetairaların hayatlarının derlenmesi ile sınırlı kalmış ve hetairaların varlığına toplumsal bütünün bir parçası olarak yaklaşılmamıştır. Bu çalışmada amacımız, hetairaların antik kaynaklar ışığında hem tarihsel kimliğinin irdelenmesi hem de Antik Yunan toplumunun yapısı itibariyle neden hetairalık kurumunu üretmiş olabileceğinin toplumsal cinsiyet ilişkileri kuramı bağlamında bir değerlendirmesinin yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ tarihi, Antik Yunan, Hetaira, Fahişelik, Toplumsal cinsiyet, Ataerkil sistem.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Evren Şar İşbilen, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi temelleri A.B.D., evrensar@iuc.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4384-6519

The Presence of Hetairas in the Ancient Greek Society

Abstract

Prostitution is a profession with its origins dating back to antiquity in almost every culture, and its purpose and status vary according to society's characteristic. Within this framework, it is not a surprise, in ancient Greek culture, which oppresses woman in a rigorous way and holds behind the scenes, to see this career group divide into many classes. However, the advent of a class like "hetaira" which is distinct and hard to define, quite well ahead of other classes belonging to this profession in terms of status, far freer and more educated than noblewomen, is well worth the attention. However, hetairism assessments in antiquity were mostly restricted to the compiling of the lives of famous hetairas and the presence of hetairas was not approached as part of the social whole. In this study, our aim is to investigate the historical identity of *hetairai* in the light of ancient sources and assess why ancient Greek civilization might have formed the *hetaira* institution within the framework of the theory of gender relations.

Keywords: Ancient history, Ancient Greece, Hetaira, Prostitution, Gender, Patriarchal system.

GİRİŞ

Hemen her toplumda çok eski dönemlerden itibaren var olan fahişelik kurumu, en genel hâliyle bir iş kolu olarak tanımlansa da her toplumda, toplumun kültürel yapısına ve değerlerine uygun olarak konumlanması ve sosyal anlamda verdikleri hizmetin denk geldiği karşılık farklılaşabilmektedir. Bu makalenin amacı, bu iş kolunun en özgün ve toplumsal açıdan en dikkat çekici gruplarından biri olan *hetairaların* (ἑταῖραι) antik kaynaklar rehberliğinde, tarihsel kimliğinin irdelenmesi ve Antik Yunan (Ἑλλάς) toplumunun yapısı itibariyle neden *hetairalık* (ἑταίρεια) kurumunu üretmiş olabileceği ve toplumsal anlamda hangi ihtiyaca yanıt verdiklerinin bir değerlendirmesinin yapılmasıdır. Bu bağlamda özellikle *hetairalar* (ἑταῖραι) gibi farklı, avama hitap etmeyen ve bir anlamda saygın sayılabilecek konumdaki hayat kadınlarının, ortaya çıkışını, varlığını ve Yunan (Ἑλλάς) dünyasındaki kabulünü anlayabilmek için öncelikle Atina dünyasının² kültürel yapılanmasını ve bu yapılanmada kadınlara atfedilen rolü daha yakından incelemek önem taşımaktadır. Ancak öncelikli olarak Yunan (Ἑλλάς) dünyasının da dâhil olduğu ataerkil sisteme ilişkin temel kavramlara

² Antik Yunan'da, kültürel politik ve entelektüel anlamda başı çeken ve belirleyici olan şehir devleti şüphesiz Atina'dır ve kültürel anlamda Sparta örneğinden oldukça uzakta yer almaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çığır-Dikyol, 2016). Bu bağlamda çalışmada Atina örneği üzerinden ilerlenmektedir.

genel olarak değinmek, konunun daha iyi değlendirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

‘Ataerkillik’ tanımlaması güç kavramlardan biridir ve çoğunlukla bir ideoloji ya da bir sistem olarak (Günindi ve Ersöz, 2019, s. 33) karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada ne radikal feminist bakış açısıyla kavrama yaklaşmak ne de sınırları eleştiriye son derece açık olan ataerkil sistemin yeniden tanımını yapmak hedeflenmektedir. Aksine ataerkillik hakkında çalışan hemen herkesin üzerine hemfikir olduğu sosyal ve tarihsel yapısı üzerinden gidilerek durumu, bir bütünün parçası olarak değlendirmek ve Antik Yunan (Έλλην) kültüründe *hetairaların* (ἑταῖραι) ortaya çıkışına neden olan itici gücü masaya yatırmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ataerkilliği en genel hâliyle “*Toplunun kurum ve alanlarının tümünde ya da bazılarında erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik hâkimiyeti*” (Giddens & Sutton, 2020, s. 195) şeklinde tanımlamamız mümkündür. İktidar, yönetme erkine sahip olmakla karakterize edilir ve iktidarın erkek merkezli olduğu her türlü ideolojinin ataerkil bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Günindi ve Ersöz, 2019, s. 35).

Kısacası ataerkil sistem ayrımını ve gücünü “toplumsal cinsiyet” kavramından almaktadır. Giddens ve Sutton ‘toplumsal cinsiyet’i, belirli bir sosyal grubun üyeleri için kabul edilen sosyal, kültürel ve psikolojik özellikler ve davranış beklentileri olarak tanımlar. Cinsiyet, anatomik ve fizyolojik farklılıkları kastederken toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklara işaret eder (Giddens & Sutton, 2020, s. 184). Tarih boyunca insan bedenindeki kalıtsal ayrımlar, toplumsal güç dengelerini korumaya ve yeniden üretmeye yarayan mazeretlerin altyapısı olarak kullanılmıştır (Arist. *Politika* (Πολιτικά). I. 13. 1260 a)

Bu durum, cinsel farklılıklar için de geçerlidir ve tarihte cinsiyetler arasındaki biyolojik ayrımların toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizliklere temel oluşturduğunu sıklıkla görürüz. Aslında toplumsal cinsiyet, kültürel bir kategoridir ve bireylerden atandıkları kategori için uygun sayılan davranışları sergilemelerini ve belirlenmiş normları yerine getirmelerini bekler. Bunlar çoğunlukla kadınların sosyal yaşamda erkeklere ayrılmış alanlardan dışlanmaları (bu çoğu zaman ev dışındaki tüm alanlara tekabül eder), iş hayatında eşitsizlikler (çoğu zaman bu alandan da dışlanma şeklinde) ve toplum için vazgeçilmez sayılan üreme, ev işleri ile çocuk bakımı gibi faaliyetlerin tamamen kadınların üzerine atılması ve bir anlamda değersizleştirilmesi şeklindedir. Bu durum, her ne kadar üreme ve ailenin sürekliliği ilkesinin getirdiği bir iş bölümü gibi görünse de aslında çok daha büyük bir bütünün yani iktidar ilişkilerinin küçük bir temsidir (Bauman & May, 1997, s. 174).

Connel (2005), toplumsal cinsiyet ilişkileri kuramı içine erkeklik ve ataerkilliği katarak, toplumsal cinsiyet üzerine yapılan kuramsal açıklamaların en başarılılarından birini yaratmıştır. Connel'a göre emek, güç ve kateksis birbirinden farklı olsa da birlikteyken aktive olmaktadır ve toplumların birbirleriyle ilişkili olarak değişen parçaları ile ilişki içerisindeyler. Emek, bu noktada hem iş piyasasında hem de ev içerisinde cinsiyet temelinde bir iş bölümünün ifadesidir. Güç ise, kurumlardaki -ki buna devlet, ordu ve ev hayatı da dâhildir- otorite, şiddet ve ideoloji gibi sosyal ilişkiler aracılığıyla işler. Kateksis, duygusal ve kişisel ilişkiler (evlilik, çocuk yetiştirme ve cinsellik gibi) içindeki dinamiklerle bağıntılıdır. Toplumsal cinsiyet düzeninin üzerinde, özel hayattan sosyal alanlara kadar genişleyen kültür aracılığı ile ifade edilen bir erkeklik hegemonyası vardır. Hegemonik erkeklik, öncelikle evlilik ve heteroseksüellikle ve aynı zamanda otorite, emek, iktidar ve fiziksel güç ile ilgilidir. Hegemonik erkekliğin hâkim olduğu toplumsal cinsiyet düzeninde, homoseksüel erkeklik (ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik ve Üreten, 2020; Mutluay, 2018) ise “gerçek erkek” imajının tam karşısında konumlandırılır. Kadınlığın varoluşu da yine hegemonik erkekliğe itaat çerçevesinde şekillenir. Ayrıca bir kimlik ve yaşam tarzı geliştiren kadınlar, feministler, lezbiyenler, evlenmeyenler, ebeler, cadılar, fahişeler ve mavi yakalılar (bedensel güçle çalışan işçiler) olarak ortaya çıkmakta ve toplumun ‘ötekisi’ olarak yaftalanmaktadır. Ayrıca Connel bu güçlü kadınların varlıklarının ve hayat hikayelerinin büyük ölçüde tarihten gizlendiklerinin altını çizmektedir (Giddens & Sutton, 2020, s. 187).

Hayatkadınlığının toplumlarda ortaya çıkışındaki dinamikler ve özellikle ataerkil toplumda kadın kimliğinin yeniden üretimi ve sistemin sürekliliği açısından ele alındığında aslında bir tür baskı kurumu veya kadınlarla iletişim kurma biçimi olarak da ele alınması mümkün görünmektedir (Wells, 1997, s. 8). Ünlü tarihçi Lerner bu konuda, doğurganlık yetisinin kullanılması amacıyla evlilik, fahişelik ve kölelik yoluyla erkekler arasında ilk takas edilen mülkiyetin kadın olduğunu iddia etmektedir. Buna göre kadının toplumdaki konumu da artık eş, fahişe vb. şekillerde tamamen erkeklerle olan münasebeti üzerinden belirlenmektedir. Ayrıca Lerner’ın bu teorisine göre ataerki, hiyerarşi ve tahakküm şekillerinin öncüllerinden biri hâline gelmektedir (bkz. Lerner, 1987). Tüm bunlar değerlendirildiğinde, ataerkil sistem üzerinde ortaya çıkan fuhuşa olan talebin ve bu meslekte çalışan kadınların durumunun, ekonomik değişimler ve kadına yönelik talepteki yükseliş ve düşüş ile orantılı olduğu bilinmektedir. Diğer yandan, tarihin pek çok döneminde evlilik ve ataerkil aile sisteminden kaçan kadınlar ancak birer hayat kadını olduklarında diledikleri saatlerde dışarı çıkıp, tiyatrolarda rol alabiliyor ve bu konuda eğitimlik

yapabiliyorlardı (Wells, 1997, s. 8; bkz. Sağkol, 2014). Bu da yaşadıkları dönemdeki en bağımsız ve güçlü kadınların çarpıcı hayat hikâyelerinin çoğunlukla bu meslek grubundan çıkmasını açıklar niteliktedir.

Yukarıda verilen tanımlara oldukça uygun düşen ataerkillik tanımlarını hakkıyla karşılayan ve kadını baskılayarak son derece silikleştiren Antik Yunan (Ἑλλην) dünyasında (bkz. Şar İşbilen ve Çığır Dikyol, 2018), bilindiği üzere kadınlar eğitimden büyük ölçüde yoksun bırakılmakta ve soyun devamını ve ailenin birliğini sağlama dışında herhangi bir sosyal görev almaları bilinçli ve sistemli şekilde engellenmekte idi. Kadının bunca önemsizleştirildiği ve günümüz Batı dünyasındaki kadın erkek eşitsizliğinin temellerinin büyük ölçüde dayandığı bu uygarlığın erkeklerinin bir kadının bilgece sohbetinden, nüktelerinden ve keskin bakış açısından tamamen uzak kalabildiği ve buna özlem duymadığını düşünmek büyük ihtimalle bir yanılgı olacaktır. Aksine bu ihtiyaç, Antik Yunan (Ἑλλην) erkeklerine oldukça pahalıya malolmaktaydı (Dem., 59.29.) Zira ilginç bir şekilde para ile zaman geçirilebilecek en yüksek fahişe sınıfı, sadece bedenlerini değil beyinlerini de erkeklere kiralamakta idi. *Hetairai* (ἑταῖραι) adı verilen bu sınıf son derece eğitilmiş (Seltman, 1953, s. 115), yetenekli ve güzel kadınlardan oluşuyordu. Peki kadınları zorla eve kapatan, eğitim ve sosyal yaşam hakkını neredeyse tamamen elinden alan, Olympos'un 'first lady'liğine Hera gibi tipik ve tutucu bir kadını yerleştiren bir uygarlık neden böyle bir güdü ile hareket ederek bu sınıfın oluşmasına neden olmuştur?

Atina'da Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Dünyası

Bir toplumda kadının yeri, konumlanması ve ona atfedilen değer yukarıda da belirtildiği gibi fahişeliğin sistem içindeki yerini ve verdikleri hizmetin denk geldiği karşılığı farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla günümüzden binlerce yıl önce yaşamış, Antik Yunan (Ἑλλην) gibi bir bütünün çözümlemesi ve yarattığı *hetairalık* (ἑταίρα) kurumunun değerlendirmesi, sistemin yapay olarak senkronize edilme tehlikesi taşımaktadır (Bourdieu, 2019, s.18). Bu tehlikeden biraz da olsa kaçınabilmek için ise öncelikli olarak Antik Yunan'da (Ἑλλην) kadının konumunun anlaşılması ve ortaya koyulması önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi Ege dünyası sadece Atina'dan ibaret değildir ve oldukça büyük bir coğrafi alan içinde, uzun süreli bir kültürel yapılanmaya sahne olmuştur. Dolayısıyla kadınların toplum içinde varoluşu, zaman ve coğrafya içinde değişikliklere uğramıştır. Ancak kültürel anlamda baskın şehir devleti olan Atina özelinde, kadının konumu değerlendirildiğinde, Antik Yunan (Ἑλλην) kadınının toplum içindeki varlığının reşit olmayan bir çocuk ile hemen hemen

aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Aristoteles gibi Avrupa felsefesinin en önemli yapı taşlarından birinin kadınlar ve evlilik hakkındaki görüşleri oldukça açıklayıcı ve nettir:

“Bu iki ilişkiden (karı-koca) ev ortaya çıkar. Hesiodos, ‘ilkın bir kadın edin ve bir de öküz saban için.’ derken haklıdır. Dolayısıyla ev, erkeklerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için doğal olarak ortaya çıkmış bir birliktir.” (Arist., *Politika/Πολιτικά*. 1252b.)

Görüldüğü gibi Aristoteles gibi sorgulama konusunda zamanın ve mekânın ötesinde olması beklenen bir düşünür bile bu noktada kadının yerini sorgulamaya ihtiyaç duymadan gerek evin gerekse kadının ‘doğal’ olan yerini dile getirmiştir. Bu bağlamda, Bourdieu, eril düzenin gücünün, kendi haklılığını sorgulamamasından ve ispat etmeye çalışmamasından kaynaklandığını ve sistemin, yaşam alanlarının (ev dâhil) ve iş gücünün çok katı bir şekilde iki cins arasında pay edilmesi ile yürüdüğünü belirtmektedir (Bourdieu, 2019, s. 22). Aristoteles ise, ayrıca bu söyleme paralel şekilde kadınların yaratılışlarını da sınıflamıştır:

“çünkü özgür kişinin köle, erkeğin dişi, adamın oğul üstündeki yönetimi doğaldır, ama bunlar aynı zamanda başkadır da; çünkü her birinde ruhun bölümleri bulunmakla birlikte, dağılımları ayrı ayrıdır. Örneğin ruhun düşünme yetisi kölede hiç yoktur, kadında vardır ama işlemez, çocukta daha gelişmemiştir...” (Arist. *Politika/Πολιτικά*. I, 13)

Dolayısıyla demokrasinin beşiği Atina’da bugün anladığımız anlamda insan hakları ya da kadın-erkek eşitliği kavramlarından söz etmemizin mümkün olmadığı ortadadır (Friedell, 2004, s. 184). Klasik döneme gelindiğinde Atina’da kadının söz hakkını neredeyse tamamen kaybettiği görülmektedir. Kadınlar bu dönemde yabancılara görünmemeleri için pencerelerden ve kapılardan uzakta kendilerine ayrılan bölümde yaşamış, kendi evlerinde bile konuşmalara katılmalarına izin verilmemişti (Ksen. *Oikonomikos/Oikonomikos*, VII, 6-14). Bu konuda *Oikonomikos* adlı eserinde kadınlar ve konumuna detaylı bir biçimde değinen Ksenophon, dönem Atina’sındaki kadına karşı eğilim ve önyargıları eserine taşımıştır (Yalazı ve Küçüker, 2015, s. 86). Ksenophon’a göre *polis*’te karşılaşılan işler ile *oikos*’ta (oikos) karşılaşılan işler birbirinden ayrılmaz şekilde benzerdir. Bu işleri, içeride ve dışarıda yapılan işler olarak kadın ve erkek arasında ikiye bölmüş ve bu sayede aslında toplum hayatından uzak tutulan kadının *oikos* (oikos) içinde (zaten kamusal eğitimin bir parçasıdır) eğitimin ve kamusal düzenin bir üyesi olduğunu iddia etmiştir (Yalazı ve Küçüker, 2015, s. 86; Ksen., *Oikonomikos/Oikonomikos*, VII-X). Ancak bu iyi niyetli ve kadının konumunu yüceltir gibi görünen yaklaşım, sadece edilgen vaziyette bir ‘gyne’ (γυνή) yani çocuk taşıyıcısı olan kadına paye verip evdeki konumunu

onurlandırmak suretiyle izole hayatını bir bakıma daha da güvenceye almış olmalıdır.

Atina'da kadınlar, tüm hayatları boyunca 'kyrios' (κύριος) adı verilen ve 'biri üzerinde yetkiye sahip', 'yetkili', 'denetleyici', 'kontrol edici', 'sahip', 'efendi' anlamlarına gelen bir haminin vesayeti altında yaşamak zorundaydılar. Bir kadının ilk hamisi doğal olarak eğer hayattaysa babası olmaktaydı, babanın vefat durumunda evdeki büyük erkek kardeş ya da büyük babası bu görevi üstlenmekteydi. Evlilik durumunda ise vesayet babadan kocaya devrolmakta, eş kaybı durumunda ise evin yetişkin büyük oğlu, annesinin 'kyrios'u (κύριος) olmaktaydı. Devletin tek ilgi odağı ise genç savaşçılar olarak erkek çocuklar yetiştirilmesiydi; bu yüzden pek çok hasta ya da sakatlığı olan kız çocuk ya başkalarının acıma duygularına ya da ölüme terk edilmek üzere Taygetus dağı eteklerine bırakılıyordu. Dolayısıyla kız çocukların yaşama şansı erkek çocuklara göre her zaman daha zayıftı ve bu bir çeşit nüfus kontrol yöntemi olarak da kullanılıyordu. (Ste. Croix, 2016, s. 140). Sağlıklı ve hayatını tecrit edilmiş bir şekilde sürmekte olan Atinalı bir kıza ise yalnızca, örgü örme, dikiş dikme, yün eğirme ya da yün eğiren köleleri nasıl denetlemesi gerektiği (Kitto, 2017, s. 219) ve yemek pişirme gibi domestik bilgiler öğretilirdi. Sosyal hayatta kendisi için bu denli silik bir rol çizilen kadınların eğitimlerine fazla önem verilmediği ise aşıkardır (Pomeroy, 1977, s. 74; Burckhardt, 1999/2019, s. 287).

Kadınlar ergenliğe girdikten sonra bakım giderleri için ayrılan *drahoması*³ (τράχωμα) babasının seçtiği, çoğunlukla yakın çevreye mensup bir adamla evlenir ve böylece 'kyrios'luğu (κύριος) babadan kocaya geçerdi. (Darga, 2011, s. 278; Wells, 1997, s.18). Erkekler için evlenme yaşı 30-35 civarında iken (Çelik ve Üreten, 2020, s. 2363) kadınlar için bu yaş 16-18 civarındaydı ancak bundan daha erkene çekildiği de sık görülürdü. Bunun nedeni şüphesiz ki bekârete verilen önem idi (Blanck, 1999, s.170). Kocalar genellikle kadınlardan en az 10 yaş büyük olurdu (Blundell, 1995, s.114; Weisner-Hanks, 2020, s. 51) ve evlenen kız iffetsiz bulunursa babası ya da erkek kardeşi onu bir geneleve satabilir ya da kısır olduğu anlaşılırsa kocası tarafından bir arkadaşına devredebilirdi (Wells, 1997, s.18). Kocasını öldüğünde ise mirastan tek kurşun alamadan baba evine döner ve miras kocasının erkek akrabalarına kalırdı. Buradan da anlaşılabilceği gibi 'vesayet', vasilerin kendi çıkarları için ortaya atılmış bir kurumdu; zira bu şekilde, kadınların mirastan pay alarak erkeklerin payını azaltmaları, ek masraflar ve borçlarla mirası eritmeleri önlenmiş oluyordu. Plutarkhos bu konuda halkın genel kabulünü ve kadınların ev içindeki hapis durumlarını çok net şekilde şu

³ Bir kadının toplumda iyi bir statüye ulaşmasının tek yolu yüklü miktarda bir çeyiz parasını yani *drahoma* 'yı erkeğe vermesi yoluyla evlenmesi idi (Lacey, 1983, s.112) ve bu *drahoma* olmaksızın bir kızın evlenme ihtimali neredeyse yoktu (Ersamuk, 1995, s. 33).

sözlerle dile getirmiştir: “*Evlenmemiş kızlar vesayet altında, evin içinde yaşamalı ve kısmetleri çıktığında da sessiz ve uysal evli kadınlar olmalıdırlar.*” (Plutarkhos, *Isis-Osiris*).

Atinalı erkekler için oğullarının kendilerinden olduklarını bilmeleri büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle kadınlar, çoğunluğu rutubetli ve sağlıklı olmayan evlerin özel bölümlerinde gitgide daha fazla zaman geçirmeye zorlanıyorlardı (Wiesner-Hanks, 2020, s. 51). Kadınlar yabancılarla karşılaşmamak için pencerelerden ve kapılardan uzak, kendilerine ayrılan bölümde yaşıyor, ancak konuklar geldiğinde odadan çıkabiliyor ve nadiren kocalarıyla aynı masada yemek yiyorlardı (Çelik ve Üreten, 2020, s. 2359). Ayrıca kadınların çok gerekli olanın dışında soru sormasına dahi izin verilmiyordu (Ksen., *Oikonomikos*/Οικονομικός, VII, 6-14). Bu bağlamda Karanlık Çağ’dan (MÖ 12.-MÖ 9. yüzyıllar) itibaren *thalamos* (θάλαμος) adı verilen bir odanın kadınlar için ayrılması son derece kasvetli ve sönük olan ev içi yaşamlarının (Şahin, 2013, s. 7-8) mimariye yansımaları olarak düşünülebilir (Kaya, 2016, s. 69). Üst sınıf kadınlar da benzer şekilde tam bir harem hayatı içinde evlerinde otururlar, ancak cenaze törenlerine, dini festivallere ve bir ihtimal tiyatrolara gitmelerine izin verilirdi. Bu nadir sosyal ziyaretlerde ise yanlarında mutlaka yaşlı bir kölenin gözetiminde yani bir eşlikçi (*gynaikonomos*-γυναικονόμος) ile hareket edebilirlerdi (Friedell, 2004, s. 184). İşçi sınıfı kadınları ise, pazar yerlerinde ve kuyu başlarında görmek olasıydı.

Kısacası Yunan (Έλλην) kadınlarının büyük bir çoğunluğu ev içi temel eğitim hariç, eğitimden uzak tutulan kadınlardı. Hatta konuya ev dışında vakit geçirebilme, üretim faaliyetlerine katılabilme gibi etkinlikleri kapsayan bir ‘özgürlük’ kavramı açısından bakılacak olursa, kırsalda ya da taşrada yaşayan ve aşağı tabakaya mensup olarak görülen kadınların, daha özgür olduğunu söylemek mümkündür. Zira zengin kadın sadece evinin idaresiyle meşgul olmak zorundayken, alt sınıf kadınlar para kazanıp evin ekonomisine katkı sağlayabilmek adına hizmetçilik, dokumacılık, süt annelik, çamaşırcılık, satıcılık, ağıt yakıcılık, terzilik ve ebelik gibi işlerde çalışabilmişler (Akalin, 2003, s. 34) ve bir anlamda özgür bir şekilde yukarı sınıf kadınlardan daha farklı bir yaşam sürdürmüşlerdir. Sonuç olarak özgür ve zengin bir ailenin üyesi olsa da esasen Yunan (Έλλην) kadını, kendi evinde bile ötekileştirilmiş ve aile içindeki yeri ve saygınlığını, aileye erkek çocuk verebilmesine ve ailenin zenginliği ile onurunu korumasına bağlı olarak edinmiştir (Morgan, 2007, s. 299). Zaten Apollodorus, eril soyun yeniden üretiminde sadece bir araç olarak görülen kadının bu dönemdeki konumunu; “Zevk için metresler, her gün bizimle ilgilensin diye cariyeler ve varislerimizi doğursun ve evdeki mülkümüzü sadık şekilde korusun

diye eşler alırız.” (Dem., 59.122) diyerek oldukça net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Kısacası Adalar’da yaşayan nispeten özgür Yunan (Ἑλλην) kadınları ve Spartalı kadınlar dışında (bkz. Çığır Dikyol, 2016), Atina başta olmak üzere Yunan anakarasında (Ἑλλάς) yaşayan kadınların soyun devamı ve miras gibi kaygılar nedeniyle bilinçli ve programlı şekilde dağıtılan rollere bürünmeye zorlandıkları ve hem eğitimden hem de sosyal yaşamdan mahrum bırakıldıkları görülmektedir. Bu durum ise toplumun genel rızası ve kanaat önderi diyebileceğimiz kişilerin kadın-erkek ayrımını ve kadınların ikincil planda oluşlarını ‘yaratılış’ ve ‘doğuştan eksiklik’ düzleminde açıklayarak, toplumsal sözleşmenin ve sistemin bu varsayım üzerinden inşasına olanak tanımıştır.

Antik Yunanda Hetairalar ve Hayat Kadınlığı

1. Hetairaların Varlığı ve Ünlü Hetairalar

Fahişelik, neredeyse tarihle yaşıt ve pek çok araştırmacı tarafından her toplum için kaçınılmaz sayılan bir kurumdur. Ancak şurası açıktır ki, hayat kadınlığı, temelde toplumun yapısı ve kadının metalaşması üzerinden varolagelmıştır ve ataerkil sistem ile sıkı bağları vardır. Dolayısıyla bu mesleğin oluşması kadın üzerindeki eril tahakküm ve erkeğin önlenemez cinsel dürtülere sahip olması ile kadının ilk günden başlayarak yeryüzünde işlenen her türlü suçun gerçek faili olması söylemleriyle yakın ilişki içindedir. Bu bağlamda ‘fahişelik’ ataerkil sistemin meşrulaştırıcı mitleri altında bir mutlaklığa sahiptir (Açıkalın, 2008, s. 11).

Her ne kadar bu çalışmada, ataerkil sistem içinde fahişelik kurumunun ortaya çıkışı, bu kuruma duyulan ihtiyacın meşruluğu ve temellerindeki toplumsal farklılıkların antropolojik ve sosyolojik bağlamda araştırılması temel hedefimizi oluşturmuyorsa da ataerkil sistemin ilk ve katı örneklerinden biri sayılabilecek olan Antik Yunan (Ἑλλην) dünyasında *hetairaların* (ἑταῖραι) varlığını ortaya koymadan önce, bu toplumda fahişeliğin yapısına ve sınıflarına kısaca değinmek ‘*hetaira*’ların (ἑταῖρα) özel konumunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

Antik Yunan (Ἑλλην) dünyası, fuhuş sektöründe tüm ekonomik seviyelere hitap eden fahişelere sahipti (Sowerby, 2012, s. 90) ve ilk zamanlardan itibaren Atinalılar’ın bu mesleğe karşı oldukça pragmatik bir yaklaşım benimsediklerini söylemek mümkündür. Bu anlamda, ekonomik seviyenin en alt kademesinde genelevlerde ve sokaklarda çalışan *pornai* (πόρναι tekil *porne*/πόρνη) bulunurdu ve özellikle Klasik Çağ Atinası için (MÖ 5. 4. yy) bu tür fahişeler komedya

yazınında bolca rastlanır türdendi (Bkz. Menan. *Sikyonioi*/Σικυωνιοί; Menan., *Dyskolos*/Δύσκολος; Aristoph., *Ekklesiazousai*/Εκκλησιαζούσαι). MÖ 6. yüzyılda Yunan (Ἑλλην) dünyasında yeni bir fahişelik tipinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda yer alan ve flüt çalan (*Auletris*/αὐλητρίς), harp çalan ve lir çalan eğitimli profesyonel müzisyenler (Şahin, 2013, s. 291), müşterileri ile cinsel münasebette de bulunmaktaydılar. Çoğunluğunu Asya'dan Atina'ya getirilen kadın kölelerin oluşturduğu *Auletrisler* (αὐλητρίς) kutlamalarda flüt, zither (30 ya da 40 telli kanuna benzer çalgı) ve davul çalar, her türlü jimnastik hareketini icra edebilirlerdi. Ancak gösterilerinden sonra, şölen ve *symposion*larda (Συμπόσιον) kendilerini kiralayanlar tarafından erkek konuklara sunulurlardı (Darga, 2011, s. 281). Bu kadınların, bazen istedikleri erkekleri seçme özgürlükleri olsa dahi, sarhoş konukları reddetmeleri zorlamalara ve dayağa yol açabilmekteydi. Buna karşın, *auletrisleri* (αὐλητρίς) genelev kölelerinden (*pornai*- πόρναι) daha bağımsız oldukları aşikârdır; zira seçtikleri yerde yaşama, daha iyi para kazanma, dilediklerinde uzun süreli ilişkilere girebilme hakları vardı. Ayrıca evlerde daimî olarak bulunan *pallakeler* (bir çeşit metres) ve tapınaklarda kutsal amaçlarla kendilerini sunan rahibeler de diğer fahişe gruplarını oluşturmaktaydı.

Kısacası, Atina'da hayat kadınları arasında da büyük sınıf farkları vardı ve bu sınıfların en altında *pornailer* (πόρναι) bulunurken, en üstünde ise *hetairalar* (ἑταίραι) yer almaktaydı. Sözlük anlamı olarak 'arkadaş', 'refika', 'fahişe', 'dost' gibi anlamlara gelen (Çelgin, 2018, s. 328) '*hetaira*' (ἑταίρα) en revaçtaki gruba mensup olması dolayısıyla zor ulaşılabilen bir noktada bulunurdu (Yılmazcan, 2020b, s.150). Çoğu enstrüman çalmaya, şarkı söylemeye, dans etmeye, matematiğe, güzel konuşmaya hâkim, bilgi sahibi -saç tarama sanatı, yağ ve kozmetik kullanımı, afrodizyak yiyecek ve içecek hazırlama vb- (Friedrich, 1978, s. 143), nezaket kuralları hakkında donanımlı, espri yeteneği gelişmiş, şiir, edebiyat ve felsefe gibi konularda erkeklerle tartışabilecek denli yetkin (Gezgin, 2012, s.126) bu kadınlar, akşamları şölenlerde konukları eğlendirmeleri için para ile tutulurlardı. Ayrıca *hetairalar* (ἑταίραι) güzel ve eğitimli oldukları için her türlü ihtiyaçları zengin erkekler tarafından karşılanır ve şanslı olanlar önemli yerlere gelme fırsatını dahi yakalayabilirdi. Ancak ne var ki bu özgürlüğün de bir sınırı vardı, *hetaira* (ἑταίρα) sınıfında yer alan kadınlar, çoğunlukla köleler (ayrıntılı bilgi için bkz. Burckhardt, 2020, s. 60 vd.), *meteikoslar* (μέτοικος) ve azatlı kadınlar arasından çıkardı ve vergi ödemelerine rağmen (ki bu sayede bazı yasal güvencelerden yararlanabilmekteydiler) hiçbir zaman 'yurttaş' konumuna gelemezlerdi (Howatson, 2013, s. 391). Bu noktada bir *hetairanın* (ἑταίρα) sınıfının belirlenmesinde cinsiyet önemsiz bir rol oynamaktaydı zira statüsü iktisadi konumu sebebiyle şehirde hizmet sunan herhangi başka bir kişinininkiyle aynı kabul edilmekteydi (Ste. Croix, 2016, s. 137).

Görüldüğü gibi *hetairalar* (ἑταῖραι) temelde aynı sektörde çalışmalarına rağmen *pornelerden* (πόρνη) keskin bir şekilde ayrılmaktaydılar (Roberts, 1992, s. 63; Çelik ve Üreten, 2020, s. 2363). *Hetairalar* (ἑταῖραι), kısa saçlı olan *pornelerden* (πόρνη) farklı olabilmek için saçlarını uzatıp topuz yapar, şapka veya bantlar takarlardı. Ayrıca kendilerini farklı kılmak için kullandıkları başka bir detay ise sutyen takmalarıydı. Aynı meslek grubunda var olan bu statü farkı sadece *hetairaların* dış görünüm çabalarında kalmamış edebiyata da yansımıştı. Örneğin Arkaik Dönem şiirine bakıldığında *porne* (πόρνη) için kullanılan kelimelerin çok daha kaba olduğu ve kolayca sarfedildiği göze çarpmaktadır⁴. Ancak arkaik şiirde *hetairalara* (ἑταῖραι) ilişkin kullanılan dil *porne*’nin (πόρνη) aksine hassas ve dolaylıdır hatta Kurke, Yunan (Ἑλλην) şiirinde *hetairalara* (ἑταῖραι) atıfları yakalamanın ustalık işi olduğunu ifade etmektedir (Kurke, 1997, s. 113). Zira *hetaira* (ἑταῖρα) terimi direkt olarak kullanılmamakta, fahişelik ile ilgili bir ima barındırmamakta ve yan anlamlarla ifade edilmekteydi. Örneğin Ksenophon’un da Theodote’yi *Memorabilia*’da bu şekilde nazikçe sunduğu görülmektedir (Ksen. *Memorabilia*/Ἀπομνημονεύματα, 3.11.1). Anakreon⁵ da yine üstü kapalı şekilde bir *hetairaya* (Thrakialı olması bu *hetairanın* Rhodopis olabileceğini düşündürmektedir) seslenmektedir.

“Ey Thrakialı kısrak, neden gözlerime bakıp acımasızca kaçırıyorsun? Hiç maharetli bir şey bilmediğimi mi sanıyorsun? Dizginleri üzerinde iyi kullanacağımı ve onları tutarak sana yolun sınırlarını göstereceğimi bil. Ancak şimdi (her zamanki gibi) çayırlarda oynuyor ve otluyorsun çünkü atlardan anlayan bir binicin yok.” (Anak., 417)

Yine de antik kaynaklarda hem *hetaira* hem de *porne* (πόρνη) terimleri arasında keskin olmayan gri bir alan vardır ve bu iki terim tüm çabalara rağmen⁶ birbirine karışabildiğinden ötürü -zira her iki grup da özgür ya da köle olabilir, ikisi de serbest ya da bir satıcı ile çalışabilirdi (Hyp., 3.3)- araştırmacıları, Antik Çağ’da *hetaira* (ἑταῖρα) – *porne* (πόρνη) ayrımının stabilliği konusunda sorgulamaya itmektedir (Kurke, 1997, s. 108).

Yazılı kaynaklarda ‘*porne*’ (πόρνη) zaman zaman *hetaira*’yı tanımlamak için eş anlamlı olarak kullanılmış olsa da (Corner, 2011, s. 76) *Hetairalara* (ἑταῖραι) dair filolojik ve arkeolojik verilerle ilk kez MÖ 7. yüzyıldan itibaren (Reinsberg’e göre MÖ 6. yüzyıl başlarında)⁷ rastlanmaktadır ve bu da *porneleri*

⁴ Arkhilokhos “kolay kadın”, “ıffetsiz ve şehvetli gibi terimleri sıklıkla kullanmıştır (bkz. Arkh.. fr. 302 için Ael., 4.14.).

⁵ MÖ 570’te Teos’ta doğan lirik Yunan şairi (Howatson, 2015, s.52).

⁶ Erkek yazarlar tarafından kasıtlı olarak gizemli şekilde konumlandırılmalarından kaynaklı olarak (Çelebi, 2018, s. 66).

⁷ Bkz. Kurke, 1997, s.107.

(πόρνη) daha eski ve daha kapsayıcı bir grup haline getirmektedir. Bu nedenle *hetaira* kavramına ne Homeros ne de Heisodos'un eserlerinde rastlanmamaktadır. Hakkında atıf yapılan ilk *hetaira* (ἑταίρα) ise Herodotos tarafından anılan (*hetaires gynaikos*- kadın arkadaş) ve Sappho'nun çağdaşı olan Rhodopis'tir⁸ (Hdt. II, 134-135). Bu gruba mensup kadınların aralarından bazılarının seçkin adamların kapatması olduğu ve yaşadıkları dönemde büyük bir üne kavuştukları bilinmektedir. Perikles'in kapatması olan ve MÖ 460-455 yılları arasında doğduğu ileri sürülen Aspasia, dünyaya *hetairalarıyla* (ἑταῖραι) ünlü Miletos'ta gelmiş ve genç kızken geldiği Atina'da kısa sürede ün kazanmıştır. İlginçtir ki, Aspasia'nın *hetaira* (ἑταῖρα) olarak eğitilmesini kendi babası Aksiokhos istemiştir. Aldığı eğitim ve kısa sürede kazandığı ünün akabinde Aspasia, kendisinden 35 yaş büyük olan Klasik Devir Atina'sının ünlü devlet adamı Perikles'in metresi olmuştur. Perikles bir süre sonra Aspasia ile ilişkisini devam ettirebilmek için kendisinden iki oğlu olan yasal eşini boşamak zorunda kalmıştır. Ancak Atina'da ikinci bir evlilik yapamayan⁹ Perikles (Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina, 2011), Aspasia'dan olan ve kendi adını taşıyan oğlu Genç Perikles'i vatandaş olarak kütüğe kaydettirmiştir ki bu durum gerek *hetairaların* (ἑταῖραι) gerekse sıradan kadının yasal hakları ve güvencelerinin gelişimi açısından önemli bir aşamadır. Zira Peloponnesos Savaşları esnasında (MÖ 431-MÖ 404) meydana gelen erkek nüfusundaki azalma nedeniyle *hetairalar* (ἑταῖραι) da dâhil, kadınların bu dönemde yeni haklar kazanmaya başladığı görülmektedir. Örneğin MÖ 413'te yaşanan Sicilia bozgunundan (Tekin, 2004, s. 88) sonra kadınların kapandıkları evlerden çıkıp, erkeklerin yaptığı işlere el atmak zorunda kaldıkları bilinmektedir (Yalazı ve Küçükler, 2015, s. 63). Ayrıca yine bu dönemde Atina'da vatandaş olmak için çocukların anne ve babalarının evli olması zorunluluğundan da vazgeçilmiştir (böylece özgür erkeklerin sadece karılarından değil metreslerinden doğan çocuklar da vatandaş olabilmıştır). Bu durum *oikos* (οἶκος) anlayışına (Ksen., *Oikonomikos*/Οἰκονομικός, VII-X; ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmazcan, 2020a) ters düşmesine rağmen askere alınacak erkeklerin vatandaş olma mecburiyeti nedeniyle bir anlamda zorunlu bir uygulama olmuştur. Bu anlamda Aspasia, Perikles'e olan yakınlığı dolayısıyla hak kazanan *hetairaların* (ἑταῖραι) muhtemelen ilk örneklerinden biri oluyordu.

⁸ Yunanistan'da (Ἑλλάς) doğmuş olmasına rağmen yaşamının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirmiştir ve kendisi için bir piramit yaptırdığı rivayetler arasındadır.

⁹ *Hetairalık* Atina'da bir meslek sınıfı olarak algılanırdı ve bu nedenle düzenli vergiye tabi idiler. Ancak bu kadınlar, sosyal açıdan yurttaşlarla aynı seviyede kabul edildikleri için yurttaş niteliğindeki bir erkekle evlenemezlerdi (Darga, 2011, s. 280).

Diğer yandan Aspasia'nın güçlü ve eğitilmiş bir Yunan (Ἑλλην) kadını olarak da Atina'da oldukça önemli bir figür olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Perikles ile ilişkisi sayesinde kazandığı güç ile gerçekleştirdiği ilk iş, Atinalı kadınların güzel sanatlar, görgü kuralları, felsefe ve edebiyat gibi konularda (Wells, 1997, s. 16) eğitim alabilecekleri bir okul kurmak olmuştur. Bu bağlamda kendi evini adeta bir eğitim kurumuna çeviren ve burada evli kadınları da ağırlayan Aspasia, sosyal yaşam konularında (özellikle din ve kadınların sosyal konumu üzerine) güzel konuşmalar yapmakta ve evinin bir bölümünü de özellikle Ionia'dan gelen *hetairaların* (ἑταῖραι) eğitimi için kullanmaktaydı. Kadınların tümünden ayrıma uğradığı, entelektüel ve kültürel etkinliklerden yoksun bırakıldığı, tartışmalar sırasında konuşmasının ve görmesinin yasaklandığı bir toplumda Aspasia'nın evinin, kadınlar için bir sığınak görevi gördüğü muhakkaktır (Wells, 1997, s.17). Bu evi ziyarete gelen konukların arasında Alkibiades'ten Sokrates'e kadar birçok ünlü konuşun bulunduğu ileri sürülmektedir (Sina, 2011: 178; Yılmazcan, 2020b, s. 151). Aspasia'nın Perikles üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki bu dönem siyasetinin perde arkasında Aspasia'nın varolduğu¹⁰ şüphe götürmeksizin bilinmektedir. Dolayısıyla Aspasia'nın hem bu güçlü konumu hem de koruyuculuğu nedeniyle kısa sürede etrafında çok sayıda akıllı kadının toplanmış olması şaşırtıcı değildir. Ancak erkek egemen Atina toplumunun kabul etmesi güç olan bu duruma isyan da çok kısa sürede ortaya çıkmış ve Aspasia gizlice genelev işlettiği iddialarıyla ahlaksızlıkla suçlanmış, caddelerde üstüne saldırılmış, tiyatroya gittiğinde aşağılayıcı davranışlarla hakarete uğramıştır. (Wells, 1997, s.17). Burada dikkat çeken en önemli nokta ise bu aşağılayıcı ve suçlayıcı hareketin öncülerinin ahlaklı Atinalı kadınlar olmasıdır. Ancak Perikles, Aspasia'nın arkasında durarak suçsuzluğunu ispatlamıştır ve Aspasia ölümüne dek konuşmalar yapmayı sürdürmüştür¹¹.

¹⁰ Plutarkhos, Perikles'in yaşamı adlı kitabında, Perikles'in Aspasia'nın mezarı başında yaptığı konuşmaya değinerek konuşmanın içinde geçen '*O akıllı bir kadındı, devlet ve hükümet işlerinde derin bir sezgiye sahipti.*' sözlerine dikkat çeker. (Plut., Bioi Paralelloi /Βίοι Παράλληλοι-Perikles/ Περικλῆς)

¹¹ Plutarkhos'a göre Perikles, Aspasia'nın dilden dile dolaşan bilgi ve politik zekasını öğrenmiş ve Atina'ya bizzat kendisi getirmişti. Platon ise Perikles'in söylevlerini Aspasia'nın yazdığını ve Sokrates tarafından okunduğunu ileri sürer. Hatta Perikles'in MÖ 431 yılında Peloponnesos Savaşı'nda ölenlerin ardından okuduğu ünlü söylevini de Aspasia'nın yazdığı ileri sürülür. Ayrıca Atina'daki aristokratlar arasında, Aspasia'nın aşığının ilgisini sürekli kılmak için, birer Hetaira olarak eğittiği kızları Perikles'e sunduğu dilden dile dolaşmıştır. Perikles'in ölümünün ardından "Atina'nın İlk First Lady'si" olmayı başaran bir Anadolu kadını olan Aspasia, zengin bir koyun tüccarı olan Lysikles ile yaşamaya başlar (Bkz. Plut., Bioi Paralelloi /Βίοι Παράλληλοι-Perikles/ Περικλῆς).

Atina'nın bir diğer ünlü *hetairası* da (ἑταίρα) MÖ 371 yılında Thespieae şehrinde Atina'ya gelen ve dünya sanat tarihini etkileyen ünlü model Phyrne'dir. Phyrne de tıpkı Aspasia gibi çok iyi bir eğitim görmüş ve bu mesleğe başlayınca gerçek adını değiştirerek Phyrne adını almıştır. Güzel olduğu kadar kibar ve mütevazı olan Phyrne başka *hetairaların* (ἑταῖραι) rahatlıkla ve özellikle gittiği halk hamamlarına gitmez ancak Poseidon şenliklerinde her yıl çıplak olarak denize girerdi (Friedell, 1999, s. 279). Knidos Aphrodite'sinin heykeltraşı Praksiteles'in sevgilisi Phyrne güzelliği ile o kadar ünlüydü ki, dönemin pek çok sanatçısını (ressam Apelles'e de modellik yapmıştır.) (Darga, 2011, s. 280) etkilemiş ve kendisine hayran bırakmıştır. Praksiteles'in ünlü Knidos Aphrodite'sinin, esin kaynağı ve modelinin Phyrne olduğu bilinmektedir. Güzelliği ile tüm Atina'da nam salmış olan Phyrne, tanrıça Aphrodite'nin rahibesi idi ve yapılan bütün bayram ve törenlerde tanrıçayı temsil ettiği için halk tarafından çok sevilmekteydi. Ancak tüm halk desteğine rağmen Phyrne, Thebai şehrinin Büyük İskender'in yıktığı surlarını onartmak istediğinde önerisi şehir meclisi tarafından reddedilmişti zira ne kadar zengin ya da sevilen biri olursa olsun o bir vatandaş değildir ve aslında bir *hetairadır* (ἑταίρα) (Darga, 2011, s.281).

Saydıklarımız dışında, İonialı Thargelia, Pers Kralı Kyrios adına ajanlık yapmış ve büyük başarı sağlamıştır. Büyük İskender'in metresi olan Thais ise taşıdığı seksüel gücün etkisi ile İskender'in ölümünden sonra Mısır kraliçesi olmuş, Theoris ve Erkippe ise Sophokles'in sevgisini kazanmış *hetairalardır* (Gezgin, 2012, s. 127-128). Bazı Pers krallarının, savaşa giderken yanlarında çok sayıda *hetaira* (ἑταίρα) götürdükleri bilinmektedir (Ksen. *Anabasis* (Ἀνάβασις). 4.3.18-19). Miletoslu ünlü Myrto ise I. Kyros'un *hetaira'sıdır* ve Kyros'un öldürülmesinin ardından Yunanlılara sığınarak Artakserkes'in *hetaira'sı* olarak yaşamına devam etmiştir. Ayrıca kynik Diogenes'in aşığı Lais¹² (Athen. XIII.588E), Epikuros'un aşığı Leontion¹³ (Athen. XIII.585) diğer ünlü *hetairalar* (ἑταῖραι) arasındadır. *Hetairalar* (ἑταῖραι) Hellenistik Dönem ile başlayan yeni komedyanın¹⁴ da başta gelen karakterleri idi ve oyunlarda delikanlıların tutulduğu, altın yürekli kadınlar olarak karakterize edilmekteydiler (Howatson, 2013, s. 391). Menandros'un oyunları bu anlamda *hetairalara* (ἑταῖραι) olumlu rol biçen ve tanımının yapılmasının ne kadar zor olduğunu gösteren (Menan., *Samia/Σαμία*) önemli eserler arasında sayılabilir.

¹² Göğüslerinin güzelliğinin ünü tüm Yunanistan'a (Ἑλλάς) yayılan bu *hetaira* hem güzelliği hem de zekâsıyla anılmaktaydı. Diogenes yanında başka bir filozof olan Aristippos ile olan ilişkisi ile de ünlüydü (Friedell, 1999, s. 279).

¹³ Leontion'un attik mizah içeren felsefi bir eser yazdığı rivayet edilmektedir.

¹⁴ MÖ 336 yılından itibaren başlayan bu dönemde artık komedyada konu tanrılar yerine gündelik hayatır. Detaylı bilgi için (bkz. Yüksel, 2017, s. 565 vd.)

2. Hetairaların Yaşam Biçimleri

Atina'da kadınlar doğumlarından itibaren ayrıma tabiydiler ve yaşam hakları en baştan ölene dek bir erkeğin kararına ve himayesine bağlı idi. Doğal olarak bu durum aynı zamanda kadınların eğitim düzeylerinin oldukça düşük tutulmasına yol açmaktaydı. Ancak *hetairalar* (ἑταῖραι) belirtildiği gibi oldukça iyi eğitim almış (Dem. 59.18), edebiyat, felsefe vb. konularda pek çok iyi eğitilmiş erkeğe denk kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. *Hetairaların* (ἑταῖραι) edebi alıntılarla süslenmiş cinsel içerikli imaları, karşısındaki erkeği hakir görmeye kadar giden ironik konuşma biçimleri, hoşsohbetleri ve karşı tarafa çeşitli gizemli yollarla kendilerini sunum biçimleri, birey olarak varoluşlarının önemli bir parçasıydı (Whiteley, 2000, s.31) ve erkekler tarafından hem eğlenceli hem de çekici bulunmaktaydı. Athenaeus'a göre *hetairaların* (ἑταῖραι) bu hazırcıca¹⁵, sıkı bir şekilde aldıkları ve uzun sürelerle yayılan eğitimin (*paideia*) bir sonucuydu. (Athen., Deipnosophistae/Δειπνοσοφισταί, XIII, 583 F). Tabi ki bu özellikleri onları sadece vücutlarını satan ve her köşe başında bulunan ucuz *ppornelerden* -ki *-porneler* (πόρνη) Yunan (Ἑλλην) halkı tarafından kültürsüz ve avam bulunmaktaydı- keskin bir şekilde ayıran özelliklerinin başında geliyordu. Bu, uzun yıllara ve saatlere yayılan özel eğitim, kimi zaman bizzat aileleri tarafından, ileride sosyal olarak sınıf atlamasını istedikleri kız çocuklarına aldırılıyordu. Ancak *hetairalar* (ἑταῖραι) çoğunlukla evlilik dışı çocuklar, esirlerin çocukları ya da sokağa atılan çocuklar arasından seçilip, 5 yaşından itibaren bu iş için yine *hetairalar* (ἑταῖραι) tarafından eğitiliyorlardı.

Hetairalar (ἑταῖραι) ile her çeşit ilişki mesleklerinin doğası gereği ücrete tabi idi. Güzel bir *hetaira* (*hetairaların* (ἑταῖραι) eğitim düzeyleri yanında güzellikleri de ücret saptamada başlıca kriter olarak karşımıza çıkmaktadır) için bu ücretlerin MÖ 4. Yüzyılda 3.000 drahmiye kadar çıktığı bilinmektedir ki bu dönemde bir kişinin günlük ihtiyacı için ortalama 3 drahmi yeterli olmaktadır (Tekin, 1992, s.42). Serbest çalışan *hetairalar* (ἑταῖραι) ödemeleri aynı ya da nakdi yahut her iki yöntemle kabul etmekteydiler.

Hetairaların (ἑταῖραι) bilgi ve becerilerinin yüksek olması nedeniyle özel misafirler ağırladıkları ve şölenlerde entelektüel tartışmalarda sık sık hizmet verdikleri bilinmektedir. Zira erkeklere ait olan bu şölenler, aynı zamanda bir ziyafet toplantısı olduğu için erkeklere en iyi şekilde hizmet eden kadınların bu ortamlarda yer alması büyük önem taşımaktaydı. Herkes bu şölenlerde hizmet

¹⁵ Örneğin Athenaeus'un anlatısına göre bir *hetaira* (ἑταῖρα) için (Mania) kavga eden iki kişiyi yatıştırmak adına Mania şöyle söylemiştir: “Dert etme sevgilim ben sadece iki atletin, iki Olimpiyat şampiyonunun tek bir gecede neler yapabileceklerini görmek istemiştin. (Athen., 222-225; McClure, 2003, s. 285)

veremezdi; ancak *hetairalar* (ἑταῖραι), bunu mükemmel şekilde yapacak kadar donanımlı olmanın yanı sıra bu şölenlerin havasına katkı sağlayabilecek ekstra niteliklere de sahipti. Bu nedenlerle de şölenlerin vazgeçilmezleri kısa sürede onlar olmuştu. Sadece cinsel hizmetlerde değil, beslenme konularında da bilgili olan *hetairalar* (ἑταῖραι), özellikle hazımsızlık ve iktidarsızlık gibi konularda sorun yaşayan müşterilerine afrodizyak reçeteler dahi hazırlayabiliyorlardı. Ancak çoğunlukla kısa süreli kiralamalardan çok, uzun soluklu ilişkiler içinde olmayı tercih eden bu grup mensupları ile bir erkeğin uzun süreli bir ilişki kurabilmesi için, kadının bir evvelki arkadaşı/sevgilisinden izin alması ve uzun bir süre arkadaşlık etmek için şahitler önünde söz vermesi, başka deyişle sözlü bir anlaşma yapması gerekmektedir. Tüm bu yüklü prosedüre ve yüklü maliyete rağmen bir Yunan (Ἑλλην) erkeği için tatlı dilli bir *hetaira* (ἑταῖραι), büyük ihtimalle ödenen her kuruşa değmekteydi. Athenaeus bu konuya ilişkin şair Amphis'e ait esprili bir fragmanı aktarmıştır:

“Bir hetaira daha iyi huylu değil midir

evli bir eşten? Şüphesiz öyledir,

Bundan daha doğal şey yoktur çünkü o (eş),

yasal hakkı olduğunu düşünür somurtup evde oturmaya;

Ancak diğeri bilir ki sadece onun tavrıdır,

Arkadaşlığını koruyan (sevgilileri ile), ve eğer bunda hata yaparsa,

artık başkasını aramalıdır.” (Athen., Deipnosophistae/Δειπνοσοφισταί,,

XIII.559)

Burada bir tartışma esnasında bir *hetairanın* nezaketi ve anlayışı ile bir resmi eşin kibri karşılaştırılmaktadır. Tabii ki bir *hetaira* her zaman daha nazik ve sevecen olmalıydı zira para kazanmasının tek yolu buydu ve eğer müşterisini kaybedecek olursa bir yenisini bulana dek aldığı konforu uzun süre koruyamayacaktı. Oysa bir eş ancak kocası, karısının evlenirken getirdiği çeyizi geri ödemeyi göze alabildiğinde, karısını terk edecek cesareti bulabilirdi ve bu çok sık göze alınabilen bir şey değildi.

Kısacası *hetairalar* (ἑταῖραι), yukarıda saydığımız ve büyük emeklerle kazandıkları tüm bu yeteneklerini kullanarak, öncelikle yaşamlarını idame ettirecek parayı biriktirir, cinsel-duygusal hayatlarını gösterişli evlerinde kendileri yönetirlerdi ve çoğunlukla tek bir aşkla aylarca hatta yıllarca yaşarlardı. Bu kadınlar, kralların, devlet adamlarının sanatçıların, şairlerin ve düşünürlerin aşığı olmanın (Isa., *Pyrrhus/Πύρρος*, 3.17) yanı sıra ayrıca şifalı bitkiler satabilir, ebelik ve ilk yardım yapabilirlerdi. Hizmetleri karşılığında kendilerine yetecek kadar parayı kazandıklarında ise tanrılar ve doğdukları kentler için anıtlar diktirebilmekteydiler (Lais ve Rhodopis).

Hetairaların (ἑταῖραι) yaşamlarına dair ilginç bir nokta da mezarlıkların bu kadınlar için postane görevi görmüş olmasıdır. Atinalı *hetairalar* (ἑταῖραι) bunun için Ceramicus bahçe/mezarlığını kullanmaktaydılar. Mezarlıkta her kadının bir tür posta kutusuna dönüştürdüğü belirli bir mezartaşı vardı; erkekler bu taşın üzerine iltifat sözcükleri ile süsleyerek zamanı ve ücreti yazdıkları mesajlar bırakırlar, kadın da bu notu okuyup mesajın sahibine iletmesi için her sabah oraya bir köle gönderirdi. *Hetaira* (ἑταῖραι) şayet teklifi kabul ettiyse aynı akşam mezartasının yakınlarında gezintiye çıkar, mesajın sahibi ile konuşup anlaşırdı (Gezgin, 2010, s. 127).

Özgür ve kimseye bağlı olmadan çalışan *hetairalar* (ἑταῖραι) daha önce de belirttiğimiz gibi kendi paralarını kontrol etme ve zengin olma şansına sahipti ancak bu, her zaman gerçekleşmeyebiliyordu. Kariyeri beklenenden kısa süren ve bu süre içinde yeterli parayı kazanamayanlar, ilerleyen yaşlarında genelevlerde çalışmaya ya da satıcı olmaya mecbur kalabiliyorlardı (Kapparis, 1999, s. 7).

3. Hetairaların Ortaya Çıkışı ve Fahişelikle Suçlanan Kadınlar

Bu özel fahişelik kolunun diğer sınıfların yanında neden ortaya çıkmış olabileceğine dair pek çok araştırmacı çeşitli fikirler öne sürmüştür. Örneğin Reinsberg, *hetairalık* kurumunun ortaya çıkışını giderek artan deniz aşırı ticarete ve bunun neticesinde harcayacak yüklü miktarda parası olan yeni bir tüccar sınıfının ortaya çıkışına bağlamıştır (Bkz. Reinsberg, 1989). Ancak bu materyalist yaklaşım *hetairaların* (ἑταῖραι) sahip olduğu özel yeteneklerin varlığının nedenini ideolojik olarak açıklayamamaktadır ve bir ihtimal bu durumun, ortaya çıkışlarından çok *hetairaların* ücretlerinin yükselmesine sebebiyet vermiş olabileceğini düşündürmektedir. Zira deniz aşırı ticaret nedeniyle uzun süre evden uzak kalan denizcilerin ya da yeni zengin olan sonradan görme sınıfın varlığı, akla zaten var olan *porne* (πόρνη) sınıfının büyümesi yerine neden tamamen yeni ve kavramsal bir fahişelik türünü ortaya çıkarmış olabileceği sorusunu getirmektedir. Bu noktada Kurke ise *hetairaların* (ἑταῖραι), Yunan polislerinin sikkeyi kullanıma almaları ile ortaya çıkmasının tesadüf olamayacağını iddia etmektedir ve *sympoisonların* doğurduğu doğal bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedir (Kurke, 1997, s.111). *Symposion* (Συμπόσιον), pek çok açıdan polisin aksine kendi kuralları olan normalin dışında bir yer haline gelmiştir ve Murray'a göre özgür aşk için uygun bir araç statüsündedir (Murray, 1990, s. 7). Dolayısıyla Kurke'ye paralel olarak, bu kadınların ortaya çıkışını Yunanlı (Ἑλλην) kadının evinde kapalı yaşaması ve erkeğiyle halk içindeki davetlere ve *symposionlara* (Συμπόσιον) katılamamasına bağlayan araştırmacı

sayısı oldukça fazladır. Corner, erkeksi zevk özgürlüğünün nesnesi olarak bir *hetairanın* (ἑταῖρα), *oikosun* (οἶκος) özel, içe dönük dünyasının bir aşkınlığını temsil ettiğini ifade etmiştir (Corner, 2011, s.70) ki bu aslında evlerde silik ve itaatkâr kadın isteyen erkeklerin bilinçaltılarında istedikleri şeyin gerçekte tamamen farklı olduğuna ve bireyselden çok toplumsal kurallarla hareket edildiğine işaret etmektedir. Geleneksel bilimsel açıklamaya göre ise *hetaira* (ἑταῖρα) ve *porne* (πόρνη) arasındaki fark tamamen statüden kaynaklanmaktadır ve *hetairalar* (ἑταῖραι) kabul edilebilirlik, avam dışılık ve zenginliğin bir ifadesidir. Ancak burada da sorulması gereken soru statünün gereği olarak sadece güzel ve pahalı kadınlardan oluşan bir sektör üretimi yerine neden eğitilmiş ve donanımlı bir kadın grubunun statü göstergesi olarak kabul edildiğidir.

Hetairaların (ἑταῖραι) varlığı ile ilgili en çelişkili durum ise Atina’da standart üstü bir eğitim alan kadınların, adlarının kötüye çıkmış bir hayat sürmeye mahkûm olmasıdır (Deighton, 2012, s. 50). Zira, Yunan (Ἑλλην) dünyasında *hetairalar* (ἑταῖραι) dışında istisnai eğitilmiş kadınlar da bulunmaktaydı. Bunun en açık örneği tüm kadın düşünürlerin *hetaira* olduklarının varsayılmış olmasıdır. Hâlbuki bu yaftalama doğru değildir ve bilinen 26 kadın filozoftan sadece 7 tanesi gerçekten *hetaira* sınıfına dâhildir (Wider, 1986, s. 26). Bu önyargının başlıca sebebi ise muhakkak ki kadın düşünürlerin, dışarıdan bakıldığında *hetairalar* (ἑταῖραι) kadar özgür bir yaşantı sürmeleridir. Ayrıca adalarda yaşayan kadınların kıta Yunanistan’ındaki (Ἑλλάς) hemcinslerine kıyasla daha özgür bir ortamda, görece daha iyi bir eğitim alma imkânı ile hayatlarını sürdürdükleri bilinmektedir ve MÖ 7. Yüzyılda yaşamış ünlü kadın şair Sappho’da bu örneklerden biridir. Ancak Sappho da nispeten özgür yaşamı ve eğitimi ile Antik Yunan (Ἑλλην) erkek dünyasını rahatsız etmekte gecikmemiş, komedyada cinsel kimliği sorgulanmaya başlamış (Aristoph., *Hippeis/ἵππεύς*, 1-25; Johnston, 2017) ve geçkin bir ‘*hetaira*’ olarak etiketlenmiştir (eğitim verdiği kurumun da yine *hetairaların* (ἑταῖραι) eğitimi amaçlı kullanıldığı iddialar arasındadır) (Şar İşbilen & Çığır Dikyol, 2020, s. 156). Benzer çarpıcı bir başka örnek ise gerçekten yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen ancak jinekoloji alanında adı sık anılan ilk kadın doktor Agnodike’dir. Agnodike’nin de yine fuhuşla yaftalanmış olması dikkat çekicidir (Hyg., *Fabulae*, 274; Bettini, 2013, s. 193; Oakes, 2007, s.6). Bu bağlamda toplumsal anlamda, Antik Yunan’da sivrilerek ünü günümüze kadar ulaşan neredeyse tüm kadınların en hafif haliyle *hetaira* olmakla suçlanmış olması tesadüf olmaktan uzak görünmektedir.

SONUÇ

Antik Yunan ("Ελλην) dünyasında hayat kadınlarının varlığı şüphesiz toplumun yapısı ve yaşayış şekli hakkında tarihi, sosyolojik ve hatta psikolojik anlamda çok büyük ipuçları vermektedir. Bu çalışmada pek çok boyutu ve arka planı olan bu kurumun en ilginç ve özgün üretimlerinden biri olan *hetairaların* (ἑταῖραι) yaşam biçimlerini, antik kaynakları ve ünlü *hetairaların* (ἑταῖραι) hayatlarını süzgeçten geçirmek suretiyle ortaya koymak ve ne gibi bir itkinin sonucunda varolmuş olabileceğinin izini sürmektir. Fahişelik, tıpkı meslek olarak ortaya çıkışının eskiliği kadar, bir çalışma alanı olarak da oldukça yaşlıdır ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Ancak Antik Çağ'da *hetairalık* üzerine yapılan değerlendirmeler genellikle ünlü *hetairaların* (ἑταῖραι) hayatlarının derlenmesi (Aspasia ve Phyrne gibi) ile sınırlı kalmış ve *hetairaların* varlığına toplumsal bütünün bir parçası olarak yaklaşılmamıştır.

Hetairalar (ἑταῖραι) ile ilgili bilgilerin sınırlılığının en büyük nedeni, bize onlardan kalan tüm aktarımların erkek yazarlar tarafından yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla aslında Antik Yunan edebiyatı, *hetairalar* (ἑταῖραι) ile ilgili, bireysel yaşamlarının gerçeklikleri ve detayları adına somut tarihsel bilgiler sağlamamaktadır. Aksine, kadınları meşru çocukların üreticileri olarak sınıflandıran bir ideolojide, görevi erkekler dünyasında zevk ve mutluluk sağlamak olan bu sınıfı, erkek bakış açısından yeniden tanımlarlar. Kaldı ki, genel anlamıyla hayat kadınlığı zaten her toplumda ve zamanda, temelde toplumun yapısı ve kadının metalaşması üzerinden varolmuştur ve ataerkil sistem ile iç içedir.

Tarih boyunca insan bedenindeki kalıtsal ayrımların, cinsel farklılıklar da dâhil olmak üzere, toplumsal güç dengelerini yeniden üretmek adına kullanıldığını daha önce de vurgulamıştık. Bu durum çoğunlukla kadınların sosyal yaşamda erkeklere ayrılmış alanlardan dışlanmaları ile belirginleşirken Antik Yunan ("Ελλην) toplumu bunun en sert örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar. Bu düzen içinde ise en fazla hak tanınan ve özgür yaşamasına izin verilen kadın grubu *hetairalar* (ἑταῖραι) olmuştur. Bu gruba mensup fahişelerin yaşamı muhakkak ki, saygın eşlerin ve çocuklu Yunan ("Ελλην) kadınlarının münzevi yaşamı ile tam bir tezat oluşturmaktadır. *Hetairalar* (ἑταῖραι) yasal eşlerin aksine, yemeklerde, içkide, sohbetlerde ve symposionlarda (Συμπόσιον) erkeklerin dünyasına çok daha fazla dâhillerdi. Onların toplumsal marjinalliği konuşmada ve cinsellikte onları daha güçlü ve özgür kılmaktaydı zira diğer saygın kadınlar statülerini normlara uygunlukla kazanırken, tanım gereği onlardan, saygınlık normlarını yıkmaları beklenmekteydi. Ayrıca sadece basit birer seks işçisi olmayıp sıkı bir felsefe ve edebiyat eğitiminden geçmiş olmaları sosyolojik bağlamda denk düştükleri konum açısından oldukça düşündürücüdür. Kısacası

Atinalı erkeklerin *hetaira*'larda sevdikleri şey, aslında tam da erkeklerin kendi eşlerinin öğrenmelerini engelledikleri alanlardaki mükemmellikleridir. Bu da dayatılan bu toplumsal normların aslında, erkekler tarafından dahi tam anlamıyla içselleştirilememiş olduğunun ve iktidar ile sistemin devamı için üretilip dayatılmış bir düzenin (bir çeşit mahalle baskısı) göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak bir tür doğa ile çatışma anlamına gelen bu durumun korunumu da kendi yarattıkları sistemin devamının sağlanabilmesi adına zorunludur. Dolayısıyla Connel'in da söz etmiş olduğu gibi, tüm zamanlarda, ataerkil sistemde bir kimlik ve yaşam tarzı geliştiren kadınlar, feministler, lezbiyenler, evlenmeyenler, ebeler, cadılar, fahişeler ve mavi yakalılar olarak ortaya çıkar ve 'öteki' olarak sınıflandırılır. Antik Yunan'da da bu durum oldukça benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda erkeklerin asıl istedikleri ve hayranlık duydukları kadınların, doğal yaratılışlarından toplumsal baskı ile uzaklaştırılmamış olan kadınlar oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu noktada bahsi geçen hayran olunası kadınlarla ilişki kurabilmeleri için, belki de sistemi tehdit etmeyen rolleri ile *hetairaların* (ἐταῖραι) varlığı kaçınılmazdı. Diğer yandan benzer şekilde, yukarıda sayılan diğer özgür ve eğitilmiş kadınların (şairler, doktorlar, filozoflar gibi) da aynı tehditi taşımamaları ve diğer erdemli kadınlara özgürlük açısından örnek olmamaları adına yine fahişelik yaftasıyla mühürlenmeleri oldukça anlaşılır bir durum oluşturmaktadır. Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki, günümüze isimleri ulaşanlar Antik Yunan'da toplumsal beklentiye cevap veren itaatkâr Yunan kadınları değil felsefeyle, hekimlikle ve edebiyatla uğraşan kadınlar olmuşlardır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Açıkalın, N. (2008). Toplumda fahişelik kurumunun vazgeçilmezliği üzerine mitler: Mersin örneği. *Journal of International Social Research*, 1(4), 11- 35.
- Akalın, A. Gül. (2003). Eskiçağda Yunan kadınının toplumsal yaşantısı. *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXI (33). 17-47.
- Anak. Anakreon. (1989). *Greek Lyric: Anacreon-Anacreontea*. (D. A. Campbell, Trsl.). Loeb Classical.
- Aristoph. Aristophanes. *Ekklesiazousai/Εκκλησιαζουσαι*. (1986). (B.B. Rogers. Çev.). Loeb Classical.
- Aristoph. Aristophanes. *Hippeis/ἵππεις*. (2020). Atlılar. (D. Kundakçı. Çev.). Hiperlink Yayınları.
- Arist. Aristoteles. *Politika/ Πολιτικά*. . (Ö. Orhan, Çev.). Pinhan, (2018).

- Ael. Aelianus. *Historical Miscellany*. (1997). (N.G. Wilson, trsl.). Loeb Classical.
- Athen. Athenaeus. *Deipnosophistae/Δειπνοσοφισταί*. (1937). The Deipnosophists. 7. (C.B. Gulick. trsl.) Cambridge Mass.
- Bauman, Z. & May, T. (2017). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. E. Pilgir. Çev.). Ayrıntı.
- Bettini, M. (2013). *Women and Weasels: Mythologies of Birth in Ancient Greece and Rome*. University of Chicago Press.
- Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2019). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz. Çev.). Bağlam.
- Burckhardt, J. (2019). *Yunanlar ve Yunan medeniyeti*. (İ. H. Yılmaz, Çev.). Pinhan.Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1999).
- Burckhardt, J. (2020). *Yunan Kültür Tarihi*. (N. Nirven. Çev.). Pinhan
- Connel, R. W. (2005). *Masculinities*. University of California Press.
- Corner, S. (2011). Bringing the outside in: the Andron as brothel and the symposium's civic sexuality. *Greek Prostitutes in the Ancient Mediterranean*, 60-85.
- Çelebi, B. (2018). Antik Yunan toplumunun suskun kadınları. *Social Sciences*, 117.
- Çelgin, G. (2018). *Eski Yunanca Türkçe sözlük*. Alfa.
- Çelik, E. U., & Üreten, H. (2020). Eskibati'da (Hellas) Genelev kültürü ve fahişelik. *History Studies*, 12(5), 2347-.
- Çığır- Dikyol, D. (2016). Antik Yunan'dan bir eğitim modeli: Sparta. *MJH* 6 (2), 189-207.
- Darga, M. (2011). *Anadolu'da Kadın*. YKY.
- Deighton, H. J. (2005). *Eski Atina Yaşantısında bir Gün*. (H. Kökten Ersoy. Çev.). Homer.
- Dem. Demosthenes. Greek orators vi. *Apollodoros Against Neaira*, 59.(C. Carey. Trsl.). Oxbow. (1992).
- Ersamuk, A. (1995). *Antik Çağda Kadın*. Us Yay.
- Friedell, E. (2004-1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. (N. Aça. Çev.). Dost.
- Friedrich, P. (1978). *The Meanning of Aphrodite*. Chicago Uni. Press.

- Gezgin, İ. (2012). *Fallusun Arkeolojisi*. Sel Yayınları.
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin. Çev.). Phoenix.
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Anı.
- Hdt. Herodotos. *Historiai/ Ἱστορίαι*. *Herodot Tarihi*. (M. Ökmen. Çev.). İş Bankası yay. (2002)
- Howatson, M. C. (2015). *Oxford Antikçağ sözlüğü* (F. Ersöz, Çev.). Alfa. (Orijinal eserin yayın tarihi 1989).
- Hyg. Hyginus. *Fabulae*. Apollodorus' library and Hyginus' Fabulae. (R. Scott Smith & S.M. Trzaskoma, Çev.). Hackett.
- Hyp. Hyperides. *Against Athenogenes*. (O. Burt. Çev.). William Heinemann. (1962).
- Isa. Isaeus. *Pyrrhus/ Πύρρος*. On the estate of Pyrrhus. (W. Wyse Ed.), *The Speeches of Isaeus: With Critical and Explanatory Notes*. Cambridge Library Collection – Classics. University Press. (2013). doi:10.1017/CBO9781139568067.021
- Johnston, P. (2017). *Sappho, Cleon and Eros in Aristophanes' Knights*. *Classics@16*. Center for Hellenic Studies.
- Kaya, M. A. (2016). *Ege ve Eski Yunan Tarihi I*. Bilge Kültür Sanat yay.
- Kitto, H. D. F. (2017). *Yunanlar*. Çev. A. Yurdaçalış. Alfa.
- Ksen. Ksenophon. *Anabasis/ Ανάβασις*. Onbinlerin dönüşü. (T. Gökçöl. Çev.). Sosyal yay. (1998).
- Ksen. Ksenophon. *Memorabilia*. (Ἀπομνημονεύματα) *Memorabilia*. (A. L. Bonette. Çev.). Cornell Uni. Pres. (2001).
- Ksen. Ksenophon. *Oikonomikos/s/Oikonomικός*. İktisat üzerine-Oikonomikos. (A. Çokona. Çev.). İş Bankası yay. (2020).
- Kurke, L. (1997). Inventing the "hetaira": Sex, politics, and discursive conflict in Archaic Greece. *Classical Antiquity*, 16(1), 106-150.
- Lacey, W. K. (1983): *Die Familie im Antiken Griechenland*. Von zäbern.
- Lerner, G. (1987). *The Creation of Patriarchy*. Oxford Uni. Press.
- Levinshon, R. (1966). *Cinsi Adetler Tarihi*. (E. Gürol. Çev.). Varlık.

- Men. Menandros. *Dyskolos*/ Δύσκολος. (1960). (W. G. Arnott. Çev.). Athlone press.
- Men. Menandros. *Samia*/Σαμί. The woman from Samos. Sommerstein, A. H. Sommerstein. (Ed.). Cambridge university press. (2013).
- Men. Menandros. *Sikyonioi*/Σικυωνιοί. The Sicyonians. III. (W. G. Arnott. Çev.). Loeb Classical. (2000).
- McClure, L. (2003). Subversive laughter: The sayings of courtesans in book 13 of Athenaeus' *Deipnosophistae*. *American journal of Philology*, 259-294.
- Morgan, J. (2007). Women, religion and the home. Ed. D. Ogden. *A Companion to the Greek Religion*.
- Murray, O. (1990). Symptotic History. (O. Murray, ed.). *Symptotica: A Symposium on the Symposion*, 3–13.
- Mutluay, A. (2018). *Arkaik ve Klasik Dönemlerde Ege Dünyasında Homoseksüellik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Oakes, E. H. (2007). *Encyclopedia of World Scientists*. Infobase Publishing.
- Pomeroy, S. B. (1977). *Techniki kai mousikai*: The education of women in the fourth century and in the Hellenistic period. *AJAH*, 2, 51-68.
- Plut. Plutarkhos. *Bioi Paralleloi*/Βίοι Παράλληλοι.-*Perikles*/Περικλῆς (1945). Perikles-Fabius Maximus. (O. Davies. Çev.). MEB. Yay.
- Plut. Plutarkhos. *Isis ve Osiris*. (M. Tuncer. Çev.). Ruh ve madde yay.(2006).
- Reinsberg, C. (1989). *Ehe, Hetarantum und Knabenliebe im Antiken Griechenland*. C.H.Bec.
- Roberts, N. (1992). *Whores in History: Prostitution in Western Society*. HarperCollins Publishers.
- Sağkol, T. (2014). *Alphonse Mucha-Sarah Bernhardt İşbirliği Bağlamında Mucha'nın Afiş Sanatı*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sina, A. (2011). *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi*. Tiydem.
- Seltman, C. (1953). *Women in Greek Society*. Muriwai books.
- Sowerby, R. (2012). *Yunan Kültür Tarihi*. (Ö. U. Hoşafcı, Çev.). İnkılap kitabevi.

- Ste. Croix G.E.M. (2016). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. (Ç. Sümer, Çev.). Yordam Kitap.
- Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Şar İşbilen, E. & Çığır Dikyol, D. (2020). Antik Yunan dünyasında bir kadın olarak Sappho'nun yeri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 147-161.
- Şar İşbilen, E., & Dikyol, D. Ç. (2018). Eğitimde cinsiyet eşitsizliğine tarihten bir örnek: Antik Yunan. *Turkish History Education Journal*, 7(1), 92-112.
- Tekin, O. (1992). *Antik Nümismatik ve Anadolu*. Arkeoloji ve sanat.
- Tekin, O. (2004). *Eski Yunan Tarihi*. İletişim.
- Wells, J. (1997). *Kadın Gözüyle Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi*. Pencere Yay.
- Weisner-Hanks, M. E. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. İşbankası Kültür.
- Whiteley, R. (2000). *Courtesans and Kings: Ancient Greek Perspectives on the Hetairai*. University of Calgary.
- Wider, K. (1986). Women philosophers in the ancient Greek world: donning the mantle. *Hypatia*, 1(1), 21-62.
- Yalazı, E. & Küçükler, S. D. (2015). Ksenophon'un oikonomikos adlı eserinde evlilik ve kadına yaklaşım. *Archivum Anatolicum*, 9/12, 57-90.
- Yılmazcan, D. (2020a). Antik Yunan'da oikos ve kadın. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 272-285.
- Yılmazcan, D. (2020b). *Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyetin İnşası*. Akademisyen Kitabevi.
- Yüksel, A. (2017). Antik Yunan tiyatrosu'nda komedi'nin evreleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33(1-2).

EXTENDED ABSTRACT

Undoubtedly, the presence of prostitutes in the ancient Greek world provides significant hints about society's structure and the way of life in historical, sociological, and even psychological terms. The objective of this study is to expose the lifestyles of the hetairas, one of the most interesting and original formations of this institution with many dimensions and backgrounds, and to trace what kind of impulse might have led to its emergence through examining the ancient resources and the lives of the famous hetairas. Prostitution is as old as its emergence as both a profession and a field of study, and it draws the attention of researchers. However, hetairism assessments in antiquity were mostly restricted to the compiling of the lives of famous hetairas (e.g. Aspasia and Phyrne), and the presence of hetairas was not approached as part of the social whole.

The major reason behind the limited information about the hetairas is that all the information transfers left to us from them were done by male authors. Therefore, the Ancient Greek literature does not provide concrete historical information about the hetairas on behalf of their personal lives' realities and details. Instead, in an ideology that classifies women as producers of legitimate children, they redefine this class, the task of which is to provide pleasure and happiness in the world of men, from a male viewpoint. Moreover, prostitution, in general, has always existed in every society and period, fundamentally through the commodification of women and the social structure, and is intertwined with the patriarchal system.

We have already pointed out that, throughout history, hereditary differences in the human body, including sexual differences, have been used to reproduce social balances of power. Though this situation becomes most evident by the exclusion of women from environments reserved for men in social life, Ancient Greek society comes to the fore as one of the harshest examples of this. In this order, the Hetaira was the group of women who were granted the most rights and permitted to live freely. Indeed, the life of prostitutes belonging to this group is in stark contrast to the ascetic life of respectable wives and Greek women with children. Unlike legitimate wives, the Hetaira were far more involved in the men's world at meals, drinks, conversations, and symposions. Their social marginality made them stronger and freer in speech and sexuality. Because while other respectable women gained their status under the norms, hetairai were expected to break the norms of respectability due to their definition. Besides, they are not just simple sex workers but have undergone a rigorous philosophical and literary education very suggestive in terms of their position in the sociological

context. In short, what Athenian men loved about Hetaira was Hetaira's excellence in the areas that they have prevented their wives from learning. This can be interpreted as an indication that these imposed social norms could not have been fully internalized even by men, and order (a kind of peer pressure) was produced and imposed to continue power and the system. However, the protection of this situation, which means a kind of conflict with nature, is also mandatory to ensure the continuity of the system they have set up. So, as Connel mentioned, all the time, women who develop an identity and lifestyle in the patriarchal system appear as feminists, lesbians, unmarried, midwives, witches, prostitutes and blue-collar people and are classified as 'the others'. In Ancient Greece, this situation also appears out quite similarly. In this sense, it is understood that women who men genuinely want and admire are women who have not been separated from their natural creation by societal coercion. At this point, nevertheless, the presence of Hetaira, perhaps even with positions that do not threaten the system and for them to develop relationships with these admirable women, was unavoidable. On the other hand, it is also very understandable that other free and educated women (e.g. poets, physicians, philosophers) mentioned above have been labelled with the tag of prostitution in order not to bear the same threat and not to set an example to other virtuous women in terms of freedom. That being said, it should also be highlighted that those whose names reached today were not obedient, virtuous, and honorable Greek women who answered to ancient Greece's societal demands, but women engaged in philosophy, medicine, and literature.